

І.Б.Матяш (Київ)

НОВИНИ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОЇ КОМІСІЇ ІСТОРИКІВ

19 травня 2015 р. на факультеті міжнародної політики, менеджменту та бізнесу Ужгородського національного університету з ініціативи співголови Українсько-угорської комісії істориків чл.-кор. НАН України *С.В.Віднянського* відбувся важливий науковий захід. У рамках XI Всеукраїнського фестивалю науки УжНУ відвідав відомий угорський історик та архівіст, професор Будапештського університету імені Етвеша Лоранда *Ласло Сьогі*, котрий прочитав лекцію і презентував свій проект «Угорські студенти в європейських університетах». Одним із результатів його стала книга «Закарпатські студенти в європейських університетах: 1407–1919», видана в Києві 2013 р. До організації наукового заходу долучився й Державний архів Закарпатської області (директор – *М.Д.Місюк*), який давно та плідно співпрацює з угорськими колегами, а заступник директора – головний зберігач фондів цього архіву *О.Й.Куташі* здійснила переклад згаданої книги з угорської. У заході, модератором якого був проєктор із науково-педагогічної роботи УжНУ д-р фіз.-мат. наук *І.І.Король*, узяли участь консул генерального консульства Угорщини в Ужгороді *Ласло Віда*, декан факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу д-р іст. наук *І.І.Вовканич*, завідувач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції гуманітарно-природничого факультету Ужгородського університету, член Українсько-угорської комісії істориків д-р іст. наук *Є.Б.Кіш*, завідувач кафедри історії та суспільних дисциплін Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II канд. іст. наук *Ю.Ю.Чотарі*, інші науковці Ужгорода, Берегова, викладачі та студенти Ужгородського національного університету, керівництво держархіву Закарпатської області, представники преси.

Травнева наукова зустріч стала другим візитом професора Л.Сьогі на Закарпаття з презентацією цього проєкту. Уперше він представляв свою книгу на українській землі 3–4 листопада 2014 р. у Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці II в м. Берегове. Тоді праця викликала значний інтерес студентів і науковців, а книга стала справжнім бестселером. Учений отримав запрошення виступити з лекцією в Києві.

Проєкт «Угорські студенти в європейських університетах» під керівництвом професора Л.Сьогі здійснює група молодих науковців – студентів, аспірантів і випускників Будапештського університету імені Етвеша Лоранда. Його мета полягає у виявленні у зарубіжних архівах автентичних джерельних відомостей про навчання угорських студентів в європейських університетах та репрезентація їх у вигляді бази даних і друкованих праць різними мовами. Ця копітка робота з дослідження величезної кількості несистематизованих документів різними мовами, у тому числі середньовічних студентських реєстрів, триває вже понад два десятиліття. З огляду на унікальність досліджень вона має університетську й міжнародну фінансову підтримку. Її результатами стали 17 томів серійного джерельного видання, в яких опубліковано понад 70 тис. даних про реєстрацію студентів у зарубіжних вишах. Однак робота триває й до створюваної електронної бази планується внесення близько 100 тис. даних.

В історичній науці Центральної Європи такі дослідження є доволі поширеною темою з огляду на важливість ролі університетів у розвитку національної інтелігенції, політичному й господарському житті, становленні мистецької еліти, впливу європейської системи освіти на народи, які проживали в басейні Дунаю, на Балканах,

на російську інтелігенцію. У нашій країні, на жаль, наукові пошуки у такому форматі на сучасних засадах ще не набули популярності. Важливим науковим здобутком у цій царині стали свого часу дослідження відомого науковця й щирого патріота України *Г.А.Нудьги*, який у контексті вивчення середньовічних університетів Європи за студентськими реєстрами з'ясував імена перших бакалаврів-українців. Слід згадати у цій царині й дослідження *О.М.Дзюби*¹ та *С.В.Віднянського*, присвячені українським високим школам за кордоном, у тому числі дещо пізнішого періоду². Цей період група науковців за керівництвом *Л.Сьогі* зараз досліджує. За результатами архівної евристики планується нове видання про студентів-закарпатців в Європі.

Проведенню подібних досліджень українськими науковцями, очевидно, перешкоджають не лише матеріальні чинники, а й недоступність вільного пересування Європою, мовні бар'єри, а, можливо, і брак небайдужого промотора, здатного зацікавити такою тематикою своїх учнів.

Саме таким є професор *Л.Сьогі*, у недавньому минулому – генеральний директор бібліотеки та архіву Будапештського університету імені Етвеша Лоранда (1995–2013 рр.), голова Співки архівістів Угорщини (2000–2008 рр.), організатор Угорської архівної співки вищої освіти як самостійної архівної фахової організації, ініціатор взаємних поїздок українських та угорських архівістів із метою обміну досвідом, дієвий організатор Першої українсько-угорської міжнародної науково-практичної конференції в Ужгороді (5–7 вересня 2005 р.), учасник кількох міжнародних історико-архівних конференцій в Україні.

Інтерес виконавців цього масштабного проекту поширюється також на території помежжя, де мешкали угорці. Відтак ними було виявлено відомості про мешканців Закарпаття, які стали студентами європейських університетів за доби середньовіччя та нового часу. Аналогічні видання професором *Л.Сьогі* здійснено двома мовами на підставі результатів досліджень наукової групи за його керівництвом спільно з румунськими, словацькими, чеськими колегами. Українська частина проекту опублікована угорською й українською мовами зі вступним словом *Ю.Ю.Мушки*, який тривалий час був надзвичайним і повноважним послом нашої країни в Угорщині. На його думку, «Ласлові Сьогі, для якого розвиток українсько-угорських зв'язків в архівній сфері є найважливішою темою в його діяльності, вдалося у своїй праці розкрити і показати традиції навчання упродовж півтисячолітнього періоду історії»³ такого неординарного регіону, як Закарпаття.

Щодо вихідців із території сучасного Закарпаття праця *Л.Сьогі* містить 873 записи-реєстрації студентів за період середньовіччя й нового часу. Цікаво, що найдавніші записи стосуються 1407–1525 рр. і кількісно представлені найбільше польськими, галицькими та буковинськими університетами й академіями (65 осіб), віденськими університетами та академіями (16 осіб) та італійськими університетами (4 особи)⁴.

¹ Дзюба Е.Н. Просвещение на Украине и его роль в укреплении связей украинского народа с русским и белорусским (вторая половина XVI – первая половина XVII в.). – К., 1987. – 129 с.

² Див.: Віднянський С.В. Заснування і діяльність Українського вільного університету – першої української високої школи за кордоном (1921–1945 рр.) // Український історичний журнал. – 1993. – №11/12. – С.68–80; 1994. – №4. – С.41–54; №5. – С.48–60; Його ж. Карловий університет, Празький університет // Енциклопедія історії України. – Т.4: Ка – Ком. – К., 2007. – С.113–114.

³ Мушка Ю. Звернення до читачів // Сьогі Л. Закарпатські студенти в європейських університетах: 1407–1919. – К.; Будапешт, 2013. – С.5.

⁴ Там само. – С.12.

На підставі опрацьованої автором джерельної інформації доведено, що найпопулярнішими серед мешканців Закарпаття навчальними закладами в той час були Краківський і Віденський університети. Студентом саме Краківського університету став 1407 р. мешканець Закарпаття Ладіслаус де Цап, який першим вирушив в Європу здобувати освіту. У записах за 1409 р. дослідники виявили його ім'я вже у Празькому університеті. Слід зазначити, що С.В.Віднянський указує на наявність імен українців у Карловому університеті ще наприкінці XIV ст.⁵, а Г.А.Нудьга серед спудеїв Великого колегіуму Ягеллонського університету в 1503 р. назвав таких осіб: «Stanislaus Petri de Vilna», «Valentinus Michaelis de Leopoli», «Alexius Petri de Mogila»⁶. У підготовленій Л.Сьогі базі даних за 1503 р. виявлено імена «Martinus Thome de Hust», «Matias Mathei de Chepe», «Petrus Martini de Saswar»⁷. Згідно з дослідженнями Л.Сьогі, найбільшу кількість студентів європейських університетів серед міст Закарпаття дали Берегове та Варі (30 і 12 осіб відповідно)⁸. У книзі подано й відомості про першу жінку-студентку із Закарпаття (родом із нинішнього Виноградова), яка 1880 р. вступила до Віденської музичної академії. Загалом поряд з унікальними кількісними показниками видання містить ґрунтовний аналіз складу закарпатського студентства в Європі за місцем походження, національною ознакою, віросповіданням, факультетами та спеціалізацією.

Праця Л.Сьогі «Закарпатські студенти в європейських університетах: 1407–1919» є своєрідним ключем до вивчення проблеми формування української інтелігенції з європейською освітою та вагомим підґрунтям для ширших наукових досліджень. Проте зосередження уваги лише на Закарпатті дещо звужує проблему українських студентів в Європі, яка потребує всебічного дослідження.

За потребу започаткування таких досліджень спільними зусиллями висловилися учасники зустрічі 19 травня в Ужгородському національному університеті. Не менш слушними були й пропозиції щодо необхідності проведення подібних лекцій українськими та угорськими вченими на засадах взаємного обміну, організації наукових і науково-практичних конференцій, розроблення наукових тем, що становлять взаємний інтерес у діяльності Українсько-угорської комісії істориків.

⁵ Віднянський С.В. Карловий університет... – С.113–114.

⁶ Нудьга Г. Перші бакалаври і доктори // Його ж. На літературних шляхах. – К., 1990. – С.155.

⁷ Сьогі Л. Закарпатські студенти в європейських університетах: 1407–1919. – С.93–94.

⁸ Там само. – С.15.